

6. Лобова О. В. Навчаємо мовою казки: дидактичні казки у підручниках „Музика” / О.В. Лобова // Початкова школа. – 2007. – № 4. – С. 38–41.

7. Лобова О. В. Про музику – гармонією рим: дидактичні вірші у підручниках „Музика” / О.В. Лобова // Початкова школа. – 2007. – № 9. – С. 28–32.

Ольга Лобова

УЧЕБНИК В СТРУКТУРЕ СОВРЕМЕННОГО УРОКА МУЗЫКИ

Определены дидактико-методические подходы к моделированию разных видов музыкально-эстетической деятельности в учебнике и особенности его использования в учебном процессе.

Ключевые слова: учебник, урок музыки, музыкально-эстетическая деятельность.

Olga Lobova

THE TEXTBOOK IN THE STRUCTURE OF THE MODERN MUSIC LESSON

The article is devoted to the didactical and methodical approaches of musical aesthetic activity of different types modeling in the textbook and its usage peculiarities in the educational process.

Key words: textbook, lessons of Music, musical aesthetic activity.

Одержано 8.01.2009 р., рекомендовано до друку 3.02.2009 р.

УДК 374-057.874:78

СВІТЛАНА ЛПСЬКА

(Вінниця)

МУЗИЧНО-ТВОРЧІ ЗАВДАННЯ У ПРОЦЕСІ ВИКОНАВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ ПОЗАШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Обґрунтовано педагогічну доцільність використання серії музично-творчих завдань у процесі виконавської підготовки учнів позашкільного закладу.

Ключові слова: позашкільний заклад, творча особистість, виконавська підготовка учнів, музично-творчі завдання.

Глобальні процеси сучасного цивілізаційного розвитку визначають необхідність становлення нової парадигми освіти, зорієнтованої на формування особистості з високим рівнем духовності і культури, спроможної творчо мислити, гнучко реагувати на зміни обставин, генерувати оригінальні ідеї, самостійно приймати нестандартні рішення, успішно досягати індивідуальні та суспільні цілі. Це вимагає від кожного педагога, окрім володіння арсеналом педагогічних умінь та навичок, своєчасного передбачення, розуміння і проектування освітнього процесу, готовності до інновацій, використання варіативних методів та сучасних педагогічних технологій.

Серед соціальних інститутів виховання підростаючого покоління особлива роль сьогодні належить позашкільним закладам, у яких організується змістовне дозвілля

відповідно до здібностей та обдарувань кожного учня, надаються знання, формуються вміння та навички за інтересами, забезпечується інтелектуальний, духовний і фізичний розвиток, підготовка до активної професійної та громадської діяльності. У руслі існуючих освітніх тенденцій особливого значення набуває створення належного соціально-виховного середовища у цій сфері, що, перш за все, має передбачати “органічне поєднання професійної діяльності організаторів позашкільного виховання з творчими намірами і діями дітей в єдиному пізнавально-творчому процесі” [4, с. 8].

Метою даної статті є обґрунтування педагогічної доцільності та висвітлення шляхів використання музично-творчих завдань у процесі виконавської підготовки учнів позашкільного закладу.

Творчість як соціокультурне явище є однією з головних сфер реалізації сутнісних сил людини. Вона являє собою сукупність різноманітних видів перетворювальної діяльності, гуманістичне значення яких полягає в удосконаленні самої людини, природного і культурного середовища, у якому вона живе і працює [5, с. 318]. Досліджуючи сутність та етапи творчого процесу, його соціальну обумовленість, учені Д. Богоявленська, Л. Виготський, В. Моляко, Я. Пономарьов, В. Роменець, С. Сисоєва, Н. Кічук та ін. визначають концептуальні основи забезпечення його результативності. Більшість авторів погоджується з тим, що для творчої особистості саме творча діяльність є життєвою потребою, а творчий стиль поведінки – найбільш характерним. Найголовнішою ознакою такої особистості вважається наявність творчих здібностей, які розглядаються як індивідуально-психологічні особливості людини, що відповідають вимогам творчої діяльності і є умовою її успішного виконання [6].

Дослідники доводять, що внутрішнім потягом до творчості стає особливий динамізм усіх якостей і властивостей особистості, здатних реалізуватися в конкретному творчому акті. Відповідно, творче навчання ґрунтується на активній позиції учня, який з об'єкта педагогічних дій перетворюється на взаємодіючого суб'єкта, здатного не тільки репродукувати знання, але й реконструювати їх у практичній діяльності, гнучко оперувати ними [2].

Зазначимо, що музичне мистецтво, завдяки власній природі художніх образів, які мають надзвичайно широкий спектр можливих інтерпретацій та особистісних тлумачень, найбільше сприяє творчому розвитку особистості. Провідні педагоги-музиканти (Б. Асаф'єв, Н. Ветлугіна, В. Шацька, Б. Яворський, К. Орф, Г. Падалка, О. Ростовський, Л. Школяр, О. Щолокова) підкреслюють особливу роль музики в соціокультурному становленні людини та вказують на важливість залучення до музичної творчості, яка є глибинною спрямованістю духовності особистості на самовизначення в світі через мистецтво, відрізняється яскраво вираженим особистісним змістом і виявляється як особливе вміння відтворювати, інтерпретувати, переживати музику [7, с. 302].

За висновками психологів, творче ставлення до мистецтва з домінуючою установкою на перетворювальну продуктивну діяльність має соціальну та суб'єктивну значущість, сприяє розкриттю потенційних можливостей людини, дає потужний запал для цілісного розвитку її індивідуальності [1]. Адже саме під час творчої взаємодії з художнім матеріалом людина залучається до вищих духовних цінностей світу, через переживання та співтворчість у ході реалізації авторського задуму в неї виробляються власні життєві орієнтири, формуються світоглядні уявлення, набувається естетичний досвід.

Разом із тим, як засвідчує педагогічна практика, існує протиріччя між значним творчим потенціалом музичного мистецтва та недостатнім його врахуванням під час виконавської підготовки учнів позашкільного закладу. Так, освітній процес найчастіше має інформативний характер, побудований на авторитарних методах та зведений до репродуктивно-імітаційних дій учнів. Це пов'язано в більшій мірі з методичною безпорадністю викладачів, які в свій час не отримали відповідних знань і фактично змушені самостійно напрацьовувати досвід у пошуку організаційних форм навчально-творчої діяльності школярів.

Актуальною залишається проблема ефективної організації музичного навчання, серед основних завдань якого в умовах позашкільного закладу можна визначити такі: залучення до активної музично-творчої діяльності широкого кола школярів, формування в них естетичних смаків та оцінного судження, розвиток здібностей, тобто виховання особистості, що має більші потреби в галузі музичного мистецтва та може при бажанні перейти до професійного навчання.

Нагадаємо, що музично-освітній процес у позашкільному закладі охоплює індивідуальні та колективні форми роботи і здійснюється диференційовано, відповідно до можливостей, інтересів, здібностей учнів з урахуванням їхніх вікових та психофізіологічних особливостей. Цей складний і багатогранний процес складається з двох органічно поєднаних складових, а саме: передачі викладачем свого розуміння мистецтва, знань, умінь та виконавських прийомів, а також розкриття найкращих задатків, закладених в учневі, вироблення в нього необхідних знань та особистісного досвіду спілкування з творами мистецтва.

Навчальна діяльність, передусім, передбачає опанування гри на музичному інструменті, де набуття й удосконалення практично-виконавських навичок безпосередньо пов'язане з усебічним розвитком дитини, розширенням її художнього кругозору, формуванням особистісного, естетично-оцінного ставлення до музичних явищ, активізацією пізнавальних та творчих сил. Її найвищою метою стає формування готовності до творчого переосмислення музичного матеріалу, що забезпечує можливість створення художньої інтерпретації та майстерне донесення її до слухачької аудиторії.

Ураховуючи вищевикладене зазначимо, що для оптимальної реалізації творчого потенціалу учнів під час виконавської підготовки потрібно створити сприятливий педагогічний простір інноваційного гатунку, запровадивши при цьому певні психолого-педагогічні умови, засоби і методи навчання. Важливим методичним компонентом стає використання музично-творчих завдань, що повинні співвідноситися зі змістом навчання, забезпечувати реалізацію міжпредметних зв'язків, передбачати опрацювання різноманітної інформації та в цілому підпорядковуватися загальним завданням розвитку особистості.

Музично-творчі завдання – це така форма організації змісту навчального матеріалу, за допомогою якої на уроці створюються творчо-пошукові ситуації. Їх вирішення потребує фантазії та уяви, ініціативності та самостійності, активізує мислення, естетичні почуття учнів, спонукає до активного пошуку, зацікавленості в навчанні. Ілюстративним матеріалом для завдань можуть бути різноманітні музичні твори (або їх фрагменти) з яскравим образним змістом, зрозумілою конструктивно-логічною побудовою, цікавими музично-мовними засобами. Зокрема, включення творів з навчального репертуару, осмислити які та втілити на інструменті школярі можуть самостійно, спираючись на свої знання, сформовані вміння та навички, набутий життєвий і музично-естетичний досвід, сприятиме вільному та природному прояву їх

індивідуальності. У той же час, твори більш складного рівня, призначені для ескізного вивчення, слухання та аналізу, мотивуватимуть творчий пошук, слугуватимуть перспективою подальшого розвитку школярів.

У процесі проведення дослідно-експериментальної роботи нами використовувалися різноманітні музично-творчі завдання, спрямовані на забезпечення єдності виховання інтелектуально-емоційних якостей особистості з формуванням художньо-практичних умінь на якісно новому, творчому рівні.

Так, під час ознайомлення з новим музичним твором ми пропонуємо дітям відповісти на запитання, що дозволяло сконцентрувати їхню слухову увагу: “Про що хотів розповісти композитор? Які почуття викликає цей твір? Чи переживав ти сам коли-небудь такі почуття? Який характер твору, його образний зміст? У яких елементах музики цей зміст виражений найяскравіше? Які зміни відбуваються у розвитку музики? Чи відповідає характер музики назві твору? Які б засоби ти використав для передачі такого змісту?”

Розроблені завдання “Визнач настрій”, “Обери назву”, “Порівняй”, “Чарівні фарби” сприяють кращому розумінню художньо-образного змісту творів, розвивають емоційність та оцінні судження, прищеплюють відчуття композиційної та колористичної єдності музичного твору, розвивають навички виконання певної дії, допомагають учням упевнитись, що досягнення музичного мистецтва потребує поглибленого розуміння музично-мовних засобів виразності. Для цього використовуються програмні та непрограмні твори класичного і дитячого репертуару (автори Б. Барток, О. Білаш, Е. Гріг, Д. Кабалевський, М. Кармінський, В. Раков, П. Чайковський, Л. Шукраїло, Р. Шуман, Ю. Щуровський).

Наші спостереження дають можливість зробити висновок, що повільна орієнтація в нотному тексті пов'язана з установкою на його поелементне сприйняття, фіксацією уваги на окремих нотах чи мелодійних зворотах. З огляду на це, низка розроблених завдань передбачала цілісне охоплення графічного зображення твору за рахунок усвідомлення основних принципів викладення музичного матеріалу (гомофонно-гармонічний, поліфонічний, хоральний), виражальних можливостей елементів музичної мови (інтонації, метроритму, динаміки, тембру), їх підпорядкованості загальній драматургії твору.

Для більш глибокого осмислення учнями музичних явищ, активізації уваги та зосередженості, формування внутрішньо-слухових уявлень пропонується: співвіднести наданий текст із його озвученим варіантом і виявити ступінь відповідності; слідкуючи за нотним текстом, виконати музичний твір у такому варіанті – фраза вголос, фраза про себе, або, зрозумівши закінченість певного музичного фрагменту, продовжити його виконання по черзі з викладачем; слухаючи окремі музичні фрагменти, знайти із запропонованих варіантів відповідний до них нотний текст.

З метою усвідомлення логіки побудови й розвитку змістового процесу в музиці, багатоплановості фортепіанної фактури учням пропонуються такі завдання: упорядкувати нотні фрагменти невідомого твору в єдине ціле, оркеструвати музичний твір, зробити його виконавську редакцію, програти його з варіюванням фактурного убранства при збереженні мелодійної та гармонічної основи, виконати з різною інтонацією, артикуляцією, у різних темпах, ритмічних групуваннях. Під час їх виконання, читання нотного тексту та утворення на його основі слухо-зорово-рухової координації формуються навички, що стають засобом осмислення художньо-змістової сутності твору. Критерієм відбору ілюстративного матеріалу виступає ясність будови та певна завершеність музичної думки, оригінальність ритмо-інтонаційних зворотів.

Ефективним є самостійне виконавське опрацювання музичних творів. Адже, як стверджує Є. Ліберман, самостійна робота з авторським текстом – найбільш природний і дієвий важіль творчого становлення виконавця. Вона розвиває вміння орієнтуватися в незнайомому музичному матеріалі, розшифрувати авторський текст, надає можливість самому шукати ефективні шляхи подолання технічних труднощів, знаходити необхідні прийоми втілення художнього задуму, критично оцінювати результати власної діяльності [3, с. 229]. Організація імпровізованих конкурсів між учнями на створення найкращої виконавської інтерпретації самостійно розученого твору фіксує досягнення індивідуального розвитку кожного, є вагомим імпульсом для підвищення виконавського рівня.

Уміння слухового самоконтролю під час гри на музичному інструменті виховується шляхом постановки таких звукових завдань: слухання мелодії, її тембрового забарвлення, виразності проведення, пошук відповідного нюансування та природного фразування; слухання супроводу, його рівності, точності, збалансованості; слухання поліфонічних елементів музичної фактури, їх співвідношення за тембром і силою звучання; здійснення контролю за темпом виконання різних тематичних побудов, відчуття єдиної ритмічної пульсації твору; здійснення контролю за станом готовності піаністичного апарату до швидкої зміни характеру дій при зміні фактури, темпу, динаміки.

Для кращого формування стильових уявлень на основі розуміння історичних процесів розвитку музичної культури пропонуємо звукову вікторину, у ході якої послідовно демонструються фрагменти творів відомих композиторів, що мають яскраво виражений індивідуально-творчий стиль. Школярі повинні з наданого переліку визначити стильовий напрям і прізвище композитора, аргументувати свій вибір.

Формування в юних вихованців уміння стисло і переконливо висловлювати свої думки відбувається в навчальних дискусіях. Для обговорення обираються теми проблемного характеру (“Музичне мистецтво в житті сучасної людини”; “Мій ідеал виконавця”; “Музикант-виконавець – професія чи покликання”; “Виконавське мистецтво ХХІ ст. і технічний прогрес”), що спонукає до роздумів, активного інформаційного обміну. У ході колективного обговорення виробляються оцінні судження, виховується вміння порівнювати, узагальнювати, аналізувати.

Для більш глибокого осмислення і розуміння сутності музично-виконавського мистецтва, усвідомлення себе його безпосереднім учасником, а також для розвитку зв’язаної та логічної мови, асоціативного мислення, уміння уявляти і фантазувати, ми залучаємо учнів до написання міні-творів на такі теми: “Моя музична автобіографія”, “Розповідь старого рояля”, “Одного разу на концерті”, “Подорож у країну музичних символів”.

Крім цього, учням пропонується створити власну музичну композицію на задану назву, підготувати запитання для уявного інтерв’ю з відомим виконавцем, провести презентацію вивченого музичного твору. Спостерігаючи за роботою учнів, ми переконались, що виконання подібних завдань викликає безліч оригінальних думок і цікавих знахідок, сприяє швидкому і міцному засвоєнню теоретичного матеріалу, розвитку емоційного відгуку на музику, забезпечує позитивну мотивацію учіння, формує вміння оцінювати результати власних дій.

Однією з найбільш цікавих форм залучення до активної виконавської творчості є проведення тематичних музично-поетичних вечорів “Зимова фантазія”, “Подорож у минуле”, “Музичні портрети”, “Весна-чарівниця”, “Світ казкових образів”, “Сучасні ритми”, “Музика моєї країни”, “Танцювальний майданчик”. У процесі створення

сценарію школярі відчують себе часткою творчого колективу, який не можна підвести, продумують оформлення залу, добирають поетичні рядки, ретельно готуються до виступу, під час якого прагнуть якнайкраще передати художньо-образний зміст і емоційний настрій творів, виявляють своє ставлення до результатів виконавської діяльності.

Таким чином, застосування серії музично-творчих завдань дає змогу об'єднати інформаційно-пізнавальну та художньо-практичну сфери діяльності школярів у єдине ціле, активізувати власні творчі можливості, поглибити інтерес до навчання. Основними критеріями оцінки їх виконання стали швидкість включення у творчий процес, гнучкість і нестандартність мислення, ступінь відповідності художньому задуму.

Представлені матеріали проведеного дослідження можуть стати основою для подальших методичних розвідок з актуальних питань мистецької освіти, надати нові імпульси для знаходження альтернативних форм і методів залучення учнів до активної музично-виконавської творчості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бочкарев Л. Л. Психология музыкальной деятельности / Л.Л. Бочкарев. – М. : Изд-во института психологии РАН, 1997. – 352 с.
2. Волощук І. С. Науково-педагогічні основи формування творчої особистості / І. С. Волощук. – К. : Педагогічна думка, 1998. – 160 с.
3. Либерман Е. Я. Творческая работа пианиста с авторским текстом / Е. Я. Либерман. – М. : Музыка, 1988. – 236 с.
4. Литвинова Н. Развитие творческой личности у позашкольной деятельности / Н. Литвинова // Рідна школа. – 2003. – № 8. – С. 6–10.
5. Людина в сфері гуманітарного пізнання. – К.: Український центр духовної культури, 1998. – 408 с.
6. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості вчителя : навч. посібник / С. О. Сисоєва. – К. : ІСДОУ, 1994. – 112 с.
7. Теория и методика музыкального образования детей / Л. Школяр, М. Красильникова, Е. Критская и др. – М.: Флинта : Наука, 1999. – 336 с.

Светлана Липская

МУЗИКАЛЬНО-ТВОРЧЕСКИЕ ЗАДАНИЯ В ПРОЦЕССЕ ИСПОЛНИТЕЛЬСКОЙ ПОДГОТОВКИ УЧАЩИХСЯ ВНЕШКОЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ

Анализируется проблема эффективной организации музыкального обучения. Представлены результаты исследования подтверждают значимость музыкально-творческих заданий для осуществления исполнительской подготовки учащихся.

Ключевые слова: внешкольное учреждение, творческая личность, исполнительская подготовка учащихся, музыкально-творческие задания.

Svetlana Lipskaja

THE MUSICAL-CREATIVE TASKS IN THE COURSE OF PUPILS' PERFORMING PREPARATION IN OUT-OF-SCHOOL ESTABLISHMENTS

The article is dedicated to the problem of effective organization of pupils' music education in the additional institution. According to the results of the research the importance of music-creative tasks during their performing training has been proved.

Key words: out-of-school institution, creative person, pupils' performing training, music-creative tasks.

Одержано 16.01.2009 р., рекомендовано до друку 30.03.2009 р.